

MAŁGORZATA TWARDZIK

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

**ZMIANY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE
OBSZARÓW WIEJSKICH
W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM
(STUDIUM PRZYPADKU – GMINA GORZYCE)**

Abstract: Functional and Spatial Changes of Rural Areas in the Silesian Voivodeship (Case Study: Gorzyce). Rural areas in the Silesian Voivodeship more than a decade are changing structurally, functionally and landscapes. This article show the functional and spatial changes in Silesian rural areas, which are held through the funds and programs of the European Union, regional funds and private investment. For example Gorzyce, located near the border with the Czech Republic, in the past 10 years has changed functionally, spatially, economically and socially. Conducted in 2014, a survey among residents and authorities from Gorzyce indicate a continuation of the adopted path of development.

Keywords: Functional and spatial changes, local development, rural areas, tourism function.

Wprowadzenie

Wieś, mimo procesów urbanizacyjnych w dalszym ciągu utożsamiana jest z rolnictwem, a miasto kojarzy się z funkcjami pozarolniczymi. Istniejące stereotypy dotyczące wsi przekonują o bezpośrednim związku mieszkańców wsi z rolnictwem oraz tworzą obraz, że główna funkcja gospodarcza obszarów wiejskich to produkcja rolnicza. Takie podejście decyduje o monofunkcyjnym i rolniczym charakterze. Jednak rzeczywistość staje się zupełnie inna. Taki obraz struktury wiejskiej jest od dawna nieprawdziwy. Krajobraz wiejski charakteryzuje się dużymi zmianami. Jest to przede wszystkim wkraczanie rozlicznych, nierolniczych aktywności do najbardziej peryferyjnych obszarów wiejskich. Znaczna część obejmowana jest nowymi funkcjami, innymi niż rolnicze, gdzie skutkiem jest zmiana dominującej funkcji rolniczej w jedną z wielu innych funkcji (turystyka, handel, rekreacja). Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich opiera się na zmierzaniu do różnicowania gospodarki obszarów wiejskich, czyli odchodzenia od postrzegania ich jako stref głównie rolniczych, skoncentrowanych na produkcji roślinnej czy zwierzęcej [Heffner 2011]. W Polsce obszary

wiejskie zostały zdominowane przez działalność rolniczą, dlatego istnieje potrzeba, aby dokonało się zróżnicowanie funkcji gospodarczych, przez rozwój turystyki, handlu i usług, przemysłu, leśnictwa czy mieszkalnictwa, które uzupełniałyby rolnictwo. Najbardziej dynamicznie rozwijającym się rodzajem działalności pozarolniczej na wsi stają się handel i usługi. Przykładem może być woj. śląskie, gdzie w strefie podmiejskiej lokuje się coraz więcej placówek handlowych różnych formatów, w tym sieci supermarketów, sieci dyskontowych oraz zintegrowanych. Oprócz funkcji handlowej w obszarach wiejskich woj. śląskiego rozwija się turystyka oraz rekreacja. Coraz bardziej powszechne stają się uprawy ekologiczne, traktowane jako nowy wymiar produkcji rolnej. Wiele inwestycji inicjowanych jest za sprawą projektów realizowanych z dotacji Unii Europejskiej. Obszary wiejskie w woj. śląskim od dekady zmieniają się strukturalnie, funkcjonalnie oraz krajobrazowo.

Celem opracowania jest ukazanie przemian wsi śląskiej, które odbywają się za sprawą funduszy oraz programów Unii Europejskiej, środków regionalnych i inwestycji prywatnych. Za przykład wybrano gminę Gorzyce, położoną w południowej części województwa, tuż przy granicy z Czechami, która w ciągu ostatnich 10 lat zmieniła się funkcjonalnie, przestrzennie, gospodarczo i społecznie. Gmina Gorzyce jest jedną z prężniej rozwijających się gmin wiejskich woj. śląskiego, aktywnie rozwijającą swoją ofertę usługową (zwłaszcza turystyczną i rekreacyjną), skutecznie wykorzystującą fundusze unijne z pożytkiem dla mieszkańców. W 2014 r. przeprowadzono w gminie badania bezpośrednie wśród mieszkańców i lokalnych liderów, którzy ocenili działania inwestycyjne w gminie oraz wskazali na preferowane kierunki rozwoju.

1. Obszary wiejskie w woj. śląskim

Na podstawie definicji administracyjnej¹ w woj. śląskim można wyodrębnić 22 gminy miejsko-wiejskie oraz 96 gmin wiejskich o łącznej powierzchni ponad 854 tys. ha. W 2014 r. obszary wiejskie zajmowały ponad 69% powierzchni województwa i zamieszkiwane były przez ponad 1 mln osób. Ludność wiejska stanowiła niemal 32% ogółu populacji woj. śląskiego. Na jednego mieszkańca wsi przypadało ok. 0,85 ha ziemi, a średnio na 1 km² obszarów wiejskich zamieszkiwało 118 osób. Na koniec roku liczba ludności w wieku produkcyjnym wynosiła 641 tys. Tradycyjna rodzina wiejska żyje zwykle w strukturach wielopokoleniowych, a gospodarstwa składają się z 5 i więcej osób. W porównaniu z miastami, śląskie wsie charakteryzują się większym odsetkiem dzieci i młodzieży.

Od wieków obszary wiejskie trwale związane są z działalnością rolniczą. Według danych Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii, ogólna powierzchnia użytków

¹ *Obszary wiejskie*, zgodnie z metodologią ich wyodrębniania przez Główny Urząd Statystyczny, opartą na podziale administracyjnym, definiowane są, jako tereny położone poza granicami administracyjnymi miast. Są to, zatem obszary gmin wiejskich oraz części wiejskie gmin miejsko-wiejskich.

rolnych w woj. śląskim wynosi ok. 450 tys. ha. Największy – prawie 70% – udział w strukturze użytków rolnych zajmowały grunty orne, a w następnej kolejności łąki i pastwiska. Najmniejszą powierzchnię użytków rolnych stanowiły sady – niespełna 1,5%. Warunki przyrodniczo-glebowe dla produkcji rolnej w regionie są bardzo zróżnicowane. Najkorzystniejsze obserwuje się w subregionie zachodnim, gdzie występują dobre gleby oraz długi okres wegetacji (ok. 210 dni), a zdecydowanie trudniejsze w subregionach: południowym i północnym, które charakteryzują się znacznym udziałem gleb słabych i zakwaszonych oraz ostrzejszym klimatem, co sprzyja krótszemu okresowi wegetacji.

Zróżnicowanie obszarów wiejskich można uznać za atut województwa, który może być wykorzystany do kreowania wartości opierających się na komplementarnych potencjałach. Zróżnicowanie to wspiera budowanie pozycji obszarów wiejskich w regionie. Zasadniczo, każda z funkcji egzogenicznych, która jest przypisywana współczesnej wsi może być oferowana przez obszary wiejskie woj. śląskiego. W szczególności, w regionie występują obszary predestynowane do kreowania znacznej oferty w zakresie funkcji:

- rolniczych,
- turystycznych i rekreacyjnych,
- mieszkaniowych,
- produkcyjnych i usługowych.

Tezę o zróżnicowaniu obszarów wiejskich woj. śląskiego potwierdzają szczegółowe analizy zrealizowane w subregionach. W ich efekcie dokonano syntezy cech poszczególnych subregionów w podziale na atuty, problemy oraz kierunki rozwoju.

Tabela 1

Główne cechy obszarów wiejskich w subregionach woj. śląskiego

Subregion	Atuty	Problemy	Możliwe kierunki rozwoju
Subregion centralny – część południowa	<ul style="list-style-type: none"> • dobre gleby, specjalizacja produkcji rolnej, różnorodność produkcji rolnej, funkcjonowanie wysoko specjalistycznych gospodarstw, • dobre wyposażenie infrastrukturalne, • turystyczne atuty obszaru, bogata oferta rekreacyjno-turystyczna oraz wizyterunkowe znaczenie Pszczyzny dla przyciągania ruchu turystycznego. 	<ul style="list-style-type: none"> • rosnąca presja suburbanizacyjna, • odpływ młodych ludzi z sektora rolniczego, • nieuregulowane kwestie własnościowe gruntów, stwarzające problemy z ich zagospodarowaniem, • niski stopień zorganizowania transportu publicznego, • małe gospodarstwa, prowadzone przez osoby zatrudnione w innych sektorach, rozdrobnione arealy. 	<ul style="list-style-type: none"> • kreowanie atrakcyjności przestrzeni publicznych, • integracja rolnictwa i przetwórstwa, • wzmocnienie potencjału istniejącej oraz kreowanie nowej bazy turystycznej oraz rekreacyjnej.

Subregion	Atuty	Problemy	Możliwe kierunki rozwoju
Subregion centralny – część północna	<ul style="list-style-type: none"> • korzystne usytuowanie względem miast, gdzie zlokalizowane są strefy ekonomiczne oraz dostępne miejsca pracy, • wysoka lesistość, • wyróżniki turystyczne: Jura Krakowsko-Częstochowska, pałace, Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk”. 	<ul style="list-style-type: none"> • rażący deficyt infrastruktury turystycznej i oferty turystycznej, • niedostatki • w komunikacji publicznej łączącej wieś z miastami – utrudnienia w dostępie do edukacji i rynku pracy. 	<ul style="list-style-type: none"> • poprawa relacji • z sąsiednimi miastami i komplementarny rozwój wsi i obszarów aglomeracyjnych, • rozwój odnawialnych źródeł energii, • rozwój turystyki stanowiącej połączenie walorów przyrodniczych i historyczno-kulturowych.
Subregion północny	<ul style="list-style-type: none"> • powstawanie dużych gospodarstw rolnych, w tym ekologicznych, • wysoka atrakcyjność krajobrazowa Jury Krakowsko-Częstochowskiej, • dobre warunki do dalszego rozwoju i urozmaicenia specjalistycznej turystyki: prozdrowotnej, kosmetycznej, • rozwinięte przetwórstwo warzyw i owoców, • rozwinięte branże rzemiosła • i małego biznesu: produkcja mebli, obuwia, wózków dziecięcych, • załóżki enologii. 	<ul style="list-style-type: none"> • słabo rozwinięta infrastruktura, • wysoka, lecz słabo wykorzystywana atrakcyjność turystyczna, • rozpraszająca się zabudowa, • brak współpracy w dziedzinie turystyki, • trudne warunki rolne – słaba jakość gleb, rozdrobnienie gospodarstw, • regres demograficzny. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozwój różnych typów turystyki opierających się na wykorzystywaniu potencjału krajobrazowego i przyrodniczego.
Subregion południowy	<ul style="list-style-type: none"> • atrakcyjne środowisko • i krajobraz, • dobrze rozwinięta baza turystyczna, • specjalistyczne rolnictwo • i przetwórstwo: owczarstwo, szkółkarstwo, sadownictwo, • wyjątkowe walory turystyczne • i krajobrazowe Beskidów. 	<ul style="list-style-type: none"> • duże deficyty infrastruktury komunikacyjnej, • ekstremalne rozdrobnienie gospodarstw rolnych, • wyludnianie niektórych wsi. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozwój różnych typów turystyki opierających się na walorach i tradycjach obszaru, • kreowanie funkcji, które mogą rozwijać się w warunkach rozdrobnienia gospodarstw, np. produkcji ekologicznej, różnych form turystyki wiejskiej, agroturystyki, • pokonanie barier infrastrukturalnych.

Subregion	Atuty	Problemy	Możliwe kierunki rozwoju
Subregion zachodni	<ul style="list-style-type: none"> wysoki poziom rozwoju rolnictwa Raciborszczyzny, obszary zielone, Natura 2000, silne tradycje śląskie, dobre skomunikowanie, uzbrojone tereny inwestycyjne, przygraniczność i współpraca z Czechami, korzystna wietrzność w powiecie raciborskim. 	<ul style="list-style-type: none"> rozdrobnienie wywierające destrukcyjny wpływ na gleby, zmiana tradycyjnego charakteru wsi, zagrażająca spójności społecznej i kulturze lokalnej, nowe budownictwo mieszkaniowe zajmujące kolejne tereny, zagrożenie utraty źródła utrzymania ze względu na likwidację kopalń. 	<ul style="list-style-type: none"> przyciąganie nowych mieszkańców z pobliskich terenów aglomeracyjnych, rozwój rolnictwa w raciborskiej części subregionu, przyciąganie nowych inwestorów z wykorzystaniem położenia komunikacyjnego, rozwój funkcji logistycznych wykorzystujących przygraniczne położenie

Źródło: Opracowanie własne.

Ocena atutów oraz problemów obszarów rolnych w poszczególnych subregionach woj. śląskiego wskazuje na duże ich zróżnicowanie, ale również na wiele możliwości ich adaptacji. Obszary intensywnej produkcji rolnej w okolicy Raciborza, mogą być dodatkowo wykorzystane do produkcji ekologicznej, czemu sprzyjają warunki środowiskowe i preferencje konsumentów wielkomiejskich np. z pobliskiej aglomeracji. Pierwsze tego rodzaju uprawy ziół oraz warzyw korzeniowych stają się przyczynkiem do podejmowania kolejnych inicjatyw w tym zakresie. Z kolei subregion południowy dysponujący doskonałymi walorami środowiskowymi oraz potencjałem turystycznym i agroturystycznym podlega dynamicznej transformacji funkcjonalnej. Inwestycje w bazę rekreacyjną oraz wypoczynkową, nasilające się w ciągu ostatnich kilku lat, zmieniają strukturę tego obszaru. Z kolei obszary wiejskie w subregionie północnym wykorzystują swój potencjał turystyczny, rekreacyjny oraz rolniczy i ekorolniczy. Zmiany funkcjonalne w obszarze centralnym dotyczą adaptacji terenów wiejskich na funkcje mieszkaniowe (rezydencjalne), zwłaszcza w sąsiedztwie aglomeracji i dużych miast. Urbanizacja obszarów wiejskich w woj. śląskim postępuje coraz szybciej, zarówno w części centralnej, jak i północnej, zmieniając strukturę funkcjonalno-przestrzenną regionu.

Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020” ujmuje obszary wiejskie jako silną stronę regionu pod względem występowania na obszarze województwa dużych, zwartych ekosystemów leśnych oraz obszarów o bardzo korzystnych warunkach do rozwoju produkcji rolniczej i rozwoju rolnictwa ekologicznego. Obszary wiejskie

postrzegane są także jako szansa rozwoju województwa przez rozwój sektora agroturystycznego [*Szanse i zagrożenia ...* 2012, s. 219].

Region śląski² charakteryzuje się najniższym w kraju odsetkiem osób pracujących w rolnictwie i leśnictwie – 4,8% zatrudnionych (kraj 17,4%). Województwo śląskie obejmuje tereny o największym udziale gospodarstw małoobszarowych oraz dużym wpływie tradycji społeczno-kulturowych na kształtowanie struktur rolniczych. Według Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2010 r. w woj. śląskim było 163,3 tys. gospodarstw rolnych, w tym 77,6 tys. o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych. W tej grupie większość (84,3%) stanowiły gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych od 1 do 5 ha. Działalność rolniczą prowadziło 102,7 tys. gospodarstw, tj. 62,9% ogólnej liczby gospodarstw rolnych, w tym 62,7 tys. jednostek o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych. W odniesieniu do Spisu Rolnego z 2002 r. liczba gospodarstw rolnych ogółem zmniejszyła się o 35,5%, a liczba gospodarstw o powierzchni użytków rolnych powyżej 1 ha zmniejszyła się o 30,0%³. Na podstawie danych FADN⁴ na 77 600 gospodarstw w woj. śląskim o powierzchni powyżej 1 ha UR standardową produkcję przekraczającą 4000 euro ma tylko 24% gospodarstw. W 2010 r. w woj. śląskim ogólna powierzchnia gruntów w gospodarstwach rolnych wyniosła 549,7 tys. ha i była niższa w stosunku do spisu z 2002 r. o 13,4%. Średnia powierzchnia użytków rolnych w 1 gospodarstwie w 2010 r. wyniosła 2,77 ha – wzrosła w stosunku do 2002 r. o 29%.

Zatem tereny wiejskie woj. śląskiego to przede wszystkim słabo zaludnione obszary krajobrazowe (Jura Krakowsko-Częstochowska oraz Beskidy), należące do obszarów chronionych, przez co stwarzają warunki do rozwoju gospodarstw ekologicznych. Obszary wiejskie odgrywają w badanym województwie istotną rolę rezydencjalną, jako tzw. drugie miejsce zamieszkania. Scenariusz rozwoju obszarów wiejskich będzie więc koncentrował się w przyszłości bardziej na wzmacnianiu wielofunkcyjności tych obszarów niż na wsparciu rolnictwa. Szczególne znaczenie będzie miał program Odnowy Wsi i Dziedzictwa Kulturowego dla zachowania terenów wiejskich [*Szanse i zagrożenia ...* 2012, s. 220]. Istotne dla procesu zmian obszarów wiejskich w województwie są fundusze europejskie, zarówno w formie dopłat bezpośrednich, jak i programów oraz projektów systemowych.

² *Region śląski* – pojęcie używane w opracowaniu zamiennie, jako tożsame z woj. śląskim.

³ [stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/.../lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf (22.03.2014)].

⁴ FADN obejmuje badaniami ok. 11 000 gospodarstw w kraju, reprezentujących ok. 740 000 gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji (SO powyżej 4000 euro) z czego w woj. śląskim jest 275 gospodarstw, reprezentujących 18 715 gospodarstw.

2. Wybrane kierunki zmian obszarów wiejskich w woj. śląskim

Mimo jednego z najwyższych w kraju wskaźników poziomu urbanizacji regionalnej na obszarach wiejskich żyje blisko 21% mieszkańców woj. śląskiego. Powierzchnia użytków rolnych w województwie wynosi 39,4% powierzchni ogółem (w kraju 51,7%). Średnia wielkość gospodarstwa wynosi 4,5 ha, w tym użytków rolnych 4 ha, co w konsekwencji sprawia, że rolnictwo woj. śląskiego należy do najbardziej rozdrobnionych w kraju (14. miejsce). Przeważają gospodarstwa produkujące głównie na własne potrzeby. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego w 2010 r. w województwie występują korzystne tendencje przekształceń struktury agrarnej, co wynika z odralniania ziemi na cele budowlane i gospodarcze.

Obszary wiejskie w woj. śląskim mają wiele możliwości rozwojowych, zarówno tych tradycyjnych, opartych na produkcji rolnej, jak i innowacyjnych, opartych na ekologii, odnawialnych źródłach energii czy też turystyce. Województwo posiada bardzo duży potencjał do rozwoju odnawialnych źródeł energii – zarówno w zakresie biomasy (wynikającej ze struktury upraw), jak i możliwości produkcji etanolu z drzew oraz z zasobów wód geotermalnych. Możliwość czerpania energii ze źródeł odnawialnych może stanowić odpowiedź na zanieczyszczenie środowiska w województwie i duży popyt na energię. Nie bez znaczenia jest zainteresowanie dopłatami rolno-środowiskowymi związanymi z zalesianiem gruntów ornych. Brak preferencji dla polityki wspierającej rolnictwo i obszary wiejskie widać również w planach inwestycyjnych gmin woj. śląskiego. Przewiduje się, że w perspektywie kolejnych lat gospodarstw będzie mniej, ale będą nowoczesne, bardziej zautomatyzowane i o większej powierzchni ogółem. Procesy przemian w strukturze gospodarstw będą ulegać przyspieszeniu na skutek dopłat bezpośrednich oraz standaryzacji gospodarstw spełniających wymagania UE. W okresie tym powierzchnia użytków rolnych ulegnie zmniejszeniu ze względu na przeznaczenie części pod zalesienie, budowę dróg i autostrad, turystykę, rekreację, cele komunalne, zbiorniki wodne i inne. Jednym z obserwowanych kierunków zmian obszarów wiejskich w województwie jest zainteresowanie rolnictwem ekologicznym. Tereny położone poza obszarami zurbanizowanymi są wolne od zanieczyszczeń, co predestynuje je do prowadzenia gospodarstw rolniczych metodami ekologicznymi. Są to przede wszystkim gospodarstwa położone na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej i na Podbeskidziu. W latach 2005–2012 przyrost liczby gospodarstw ekologicznych został wykreowany przez zwiększony popyt ze strony konsumentów z woj. śląskiego, ale i przez system dotacji wprowadzony przez *Krajowy Program Rolno-środowiskowy* (tab. 2). Rozwój gospodarstw ekologicznych powinien być także stymulowany i wspierany przez władze samorządowe, w szczególności na terenach cennych przyrodniczo.

Gospodarstwa ekologiczne w woj. śląskim w latach 2005–2012

Lata	Z certyfikatem		W okresie przestawiania	
	gospodarstwa	powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w ha	gospodarstwa	powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w ha
2005	23	138	70	1 702
2010	153	3 451	75	2 288
2011	173	4 252	65	2 535
2012	192	5 537	44	1 588

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej.

Rozwój gospodarstw ekologicznych jest w wielu gminach istotnym czynnikiem wizerunkowym i promocyjnym. Wśród różnych pomysłów na wykorzystanie potencjału obszarów wiejskich w woj. śląskim znalazły się inicjatywy turystyczne i rekreacyjne. Wiele z nich zostało już zrealizowanych z dużym wsparciem funduszy europejskich, kolejne są w trakcie realizacji, a inne w planach na przyszłość. Województwo dysponuje wieloma zasobami środowiskowymi niemal w każdym z subregionów, dlatego też funkcje turystyczno-rekreacyjne mogą być lokowane w wielu miejscach i w różnym zakresie. Powstały i nadal powstają boiska i hale sportowe, parki wodne, ścieżki rekreacyjne, drogi rowerowe, szlaki turystyczne, place zabaw, obiekty agroturystyczne, hotelowe i uzdrowiskowe. Subregion południowy – z pasmem Beskidów zmienia się najszybciej i w największym stopniu. Inwestycje w bazę turystyczną, zwłaszcza wyciągi narciarskie oraz obiekty hotelowo-wypoczynkowe przekształciły „sielsko-wiejski”, górski krajobraz tego regionu w sprawnie funkcjonujący kurort. Pozostałe subregiony poszukują indywidualnej oferty turystycznej, często związanej z historią miejsca, zasobami środowiska czy też kultury lokalnej. Jednym z takich przykładów może być niewielka gmina Gorzyce, położona w południowej części województwa, która od kilku lat systematycznie inwestuje w rozwój turystyki i rekreacji, ze wsparciem funduszy europejskich. Powstająca oferta turystyczno-wypoczynkowa zmienia wizerunek gminy, ale przede wszystkim jej strukturę funkcjonalną i przestrzenną.

3. Gmina Gorzyce – wybrane charakterystyki

Przykładem intensywnych zmian obszarów wiejskich w woj. śląskim jest gmina Gorzyce, która pretenduje do miana turystyczno-rekreacyjnej, choć jeszcze kilka lat temu dominowało tu tradycyjne rolnictwo. Gmina usytuowana jest w południowej części woj. śląskiego, tuż przy granicy z Czechami [Jakubczyk 2011, s. 7]. Jej mocną stroną jest dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna oraz położenie w pobliżu

większych miast (Wodzisławia Śląskiego, Rybnika, Jastrzębia Zdroju i Raciborza) co sprawia, że jest to idealne miejsce do budowy domu lub prowadzenia działalności gospodarczej [Zielona i przyjazna... 2009, s. 5]. W skład gminy wchodzi 12 sołectw: Belsznica, Bluszczów, Czyżowice, Gorzyce, Gorzyczki, Kolonia Fryderyk, Odra, Olza, Osiny, Rogów, Turza Śląska i Uchylsko (ryc. 1). Belsznica to wieś z „widokiem” na Bramę Morawską. Dysponuje pełną infrastrukturą techniczną: wodociągiem, kanalizacją i gazociągiem. W ostatnich kilku latach intensywnie rozwija się w miejscowości budownictwo jednorodzinne, tworząc enklawę rezydencjalną nowych mieszkańców z okolicznych miast. W Belsznicy dużą część terenu zajmują lasy [Poznajmy się... 2000, s. 10]. Bluszczów to z kolei wieś położona w zachodniej części gminy Gorzyce.

Ryc. 1. Położenie Gminy Gorzyce

Źródło: [http://www.euroregion-silesia.eu/show_text.php?id=gorzyce; 21.10.2015].

W 2010 r. miejscowość zajęła pierwsze miejsce w konkursie „Piękna wieś województwa śląskiego”. Słynie z małych przydomowych ogródków kwiatowych. Chlubę wsi przynosi także figura świętego Jana Nepomucena. Wieś, jako jedyna w gminie, ma szkołę podstawową przystosowaną do prowadzenia zajęć dla dzieci z niepełnosprawnością. Na zboczach wzgórza „Kamieniec” znajduje się stary, piękny park „Olszynka”, w centrum którego stoi obelisk ku czci Powstańców Śląskich [Poznajmy się... 2000, s. 11]. Czyżowice to miejscowość o największej w gminie powierzchni (783 ha) i liczbie mieszkańców (3370). Bliskość większych miast sprawia, że wieś doskonale rozwija się pod względem rzemiosła i działalności handlowo-usługowej. Dla inwestorów wyznaczono specjalne tereny do rozwoju działalności gospodarczej. Niekwestionowaną atrakcją krajobrazowo-przyrodniczą jest pięknie położony, tworzący idealne warunki uprawiania turystyki pieszej, rowerowej czy biwakowej, kompleks leśny

zwany „Szwajcarią Czyżowicką” (ryc. 2). Przed wojną spotykali się tam członkowie miejscowych organizacji turystycznych, a wzgórzem „Czacza” z pobliskimi Kozimi Górami interesowali się archeolodzy. Młodzież wykorzystuje stoki Gór Kozich do sportów zimowych. Ciekawą atrakcją jest również „Piknik Country” – stylowy lokal na skraju „Szwajcarii Czyżowickiej” wraz z kilkoma westernowymi budynkami, gdzie co roku odbywają się pikniki w stylu dzikiego zachodu [dane Urzędu Gminy Gorzyce].

Ryc. 2. Ukształtowanie terenu gminy Gorzyce

Źródło: [<http://www.targeo.mapa.pl>; 21.10.2015].

Gorzyce to centrum gminy, siedziba władz samorządowych. Uwagę przyciąga zabytkowy dworek myśliwski i pałac letni z XIX w. Gorzyce słyną również z ośrodka turystyki, sportu i rekreacji – basenu Nautica. W budynku działa także punkt informacji turystycznej, salon odnowy biologicznej, kawiarnia, fryzjer, sklep sportowy, sklep z kosmetykami oraz sklep zoologiczny. Jedną z najnowszych inwestycji gminy Gorzyce to działający w pobliżu basenu – kompleks sportowy „Orlik” [Jakubczyk 2011, s. 70–70]. Z kolei Gorzyczki to miejscowość położona w pasie przygranicznym. We wsi funkcjonuje jedna z największych w powiecie Hal Sportowych o parametrach olimpijskich. Na miejscu dawnych zabudowań dworskich po II wojnie światowej wybudowano tzw. Zomek, na terenie którego obecnie działa dom dziecka. Gorzyczki mogą pochwalić się również firmą produkującą słodycze „Otmuchów”, której produkty trafiają na półki sklepowe w całej Polsce [Jakubczyk 2011, s. 80–86]. Kolonia Fryderyk graniczy z Gorzyczkami, Gorzycami i Turzą Śląską. Nazwa sołectwa pochodzi od fragmentu najstarszej zabudowy kolonii tzw. familoków i funkcjonującej tam na początku wieku kopalni węgla kamiennego. Kolonie urzędniczo-robotnicze tworzyły osiedla o uporządkowanej strukturze przestrzennej, zaspokajające podstawowe potrzeby mieszkańców [Głazek 2005, s. 9]. Wśród najlepiej zachowanych tego typu obiektów

tów znajdują się osiedla kopalni „Emma” w Radlinie i „Anna” w Pszowie [Nadolski 2005, s. 58–60]. Z okresu budowy zakładu górniczego pochodzą jeszcze beamtry, czyli dawne domy urzędnicze oraz willa dyrektora kopalni, w której obecnie mieści się szkoła podstawowa i przedszkole. Z dawnej kopalni niewiele już pozostało. Na jej terenie działają obecnie firmy produkcyjne. Wieś Odra jest jedną z najmniejszych w gminie Gorzyce. Położona nieco na uboczu, odznacza się wspaniałymi walorami krajobrazowo-przyrodniczymi. Prowadzona przez lata eksploatacja żwiru na terenach Odry doprowadziła do powstania dużej liczby bardzo urokliwych „wodnych oczek”. Atrakcyjne wodne tereny stanowią doskonałą bazę dla miłośników wędkarstwa i amatorów sportów wodnych. Z kolei Olza to wieś położona na trasie do przejścia granicznego w Chałupkach. Znajdujące się w jej granicach atrakcyjne tereny po wyrobiskach żwirowych wykorzystano do stworzenia bazy rekreacyjno-wypoczynkowej. Powstałe ośrodki wypoczynkowe oferują doskonałe warunki do obozowania i biwakowania. Jest to z pewnością najbardziej urokliwa wieś gminy Gorzyce. Do lat 90. XX w. istniały tam ośrodki wypoczynkowe, KWK Anna oraz 1 Maja. W 1997 r. w wyniku powodzi zostały one zniszczone, odbudowano jeden z nich. Otoczony z trzech stron wodą, znakomicie zagospodarowany stał się jedną z turystycznych wizytówek gminy oraz powiatu. W Olzie nie brakuje również miłośników wędkarstwa i biwakowania. Co roku organizowanych jest wiele imprez m.in. *reggae party* czy QAK – festiwal niezależnej muzyki rockowej. Prężnie rozwija się również Centrum Ogrodnicze „I&L”, oferujące swoje produkty także po czeskiej stronie [Jakubczyk 2011, s. 100–110]. Osiny to najmniejsze pod względem powierzchni sołectwo w gminie i jednocześnie najmłodsze. Samodzielnie funkcjonuje dopiero od 1999 r. Jest to idealne miejsce dla rowerzystów, osób uprawiających *nordic walking* oraz biegi. Rogów to bardzo malownicza wieś, w leśnej scenerii powstał bardzo urokliwy kompleks rekreacyjny „U Kaczyny”, w którym znajduje się m.in. stajnia, wozownia, dom przyjęć, plac zabaw oraz mini-ZOO [ibidem 2011, s. 116–125]. Wizytówką Rogowa jest firma PREVAC, specjalizująca się w technikach próżniowych. Turza Śląska znana jest nie tylko w regionie, ale i poza nim, za sprawą Sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej. Nazywana jest również Śląską Fatimą. Rocznie do Turzy przybywa od kilkudziesięciu do 250 tys. pielgrzymów z całego świata. Dogodne położenie i połączenie z pobliskimi miastami sprawia, że we wsi rośnie popyt na działki budowlane [ibidem 2011, s. 128–136]. Uchylsko to jedna z nielicznych wsi, które zachowały prawdziwie „sielską” atmosferę. Przez Uchylsko przebiega jedna z najładniejszych tras rowerowych, wśród pól i łąk, gdyż mieszkańcy wsi w większości zajmują się tradycyjnym rolnictwem. Każda wieś powiatu ma wiele atrakcji zarówno turystycznych, rekreacyjnych, jak i wypoczynkowych, od sportów wodnych, rowerowych po jeździectwo, biwakowanie czy też pielgrzymowanie do okolicznych sanktuariów.

3.1. Rozwój funkcji turystycznej w gminie Gorzyce

Położenie gminy na pograniczu Wyżyny Śląskiej i Doliny Odry sprawia, że teren ten posiada rzadko spotykane walory krajobrazowe. Liczne kompleksy leśne i akwenty wodne sprawiają, że gmina stanowi część „Zielonego Śląska”. Zasoby naturalne gminy tworzą ogromny potencjał dla rozwoju branży turystycznej, a dzięki wysoko rozwiniętej sieci infrastruktury dróg lokalnych, teren ma ogromne szanse, aby potencjał ten rozwinąć. W ostatnich latach gmina staje przed trudnym wyzwaniem czy nadal korzystać ze wsparcia funduszy unijnych i inwestować w rozwój turystyki, przekształcając tereny rolnicze w nowoczesną przestrzeń rekreacji, czy też zachować walory środowiska naturalnego i rozwijać produkcję rolną.

W *Strategii Rozwoju* wskazano, że turystyka i jej potencjał są jednym z najważniejszych zasobów gminy. Wśród szerokiej oferty turystycznej najczęściej wymienia się pływalnię Nautica, kompleks boisk „Orlik 2012”, kompleks leśny – Szwajcaria Czyżowicka czy też ośrodek jazdy konnej „Stajnia na Stawach”. Większość projektów została zrealizowana przy współfinansowaniu z funduszy unijnych. Kryta pływalnia Nautica to zespół 2 basenów, niecki basenu hamowanego, zjeżdżalni wodnej, 2 wanien z solanką, 2 jacuzzi, grotty solnej oraz zjeżdżalni o długość 63 m, dodatkowo na terenie pływalni zlokalizowane są liczne obiekty handlowo-usługowe oraz gastronomiczne (sauna, solarium, salon kosmetyczny, fryzjerski, masażysta, restauracja i inne). Basen został oddany do użytku w 2007 r., za co w 2009 r. gmina zdobyła prestiżową nagrodę – Oscara Sportowego „Gminess” w kategorii „Gminny inwestor – sportowo-turystyczny” [*ibidem* 2011, s.76]. W odległości ok. 100 m od krytej pływalni usytuowany jest kompleks boisk „Orlik 2012”. Został oddany do użytku w 2009 r., składa się z oświetlonych boisk do piłki nożnej oraz koszykówki i siatkówki wraz z zapleczem sanitarnym. Turystyka wędkarska na terenie gminy cieszy się dużym zainteresowaniem. Liczne akwenty wodne i wyrobiska przyciągają amatorów i profesjonalnych wędkarzy. Tereny zarybiane są głównie karpem, leszczem i szczupakiem. Duża część terenów wodnych jest dzierzawiona, dzięki czemu powstają licencyjne zbiorniki do połowu ryb. Kompleks leśny Szwajcaria Czyżowicka jest jednym z najatrakcyjniejszych krajobrazowo w północnej części gminy, a dodatkową atrakcją jest zbudowane miasteczko westernowe. Co roku, począwszy od 2000 r., organizowane są imprezy folklorystyczne „Pikniki Country”. Pod tą samą nazwą na terenie miasteczka znajduje się restauracja oraz Rancho Western – drewniany lokal w wiejskim klimacie dzikiego zachodu. Tuż obok zlokalizowany jest Ośrodek Jazdy Konnej „Kasztanka”, a wszystkie te atrakcje położone są nieopodal ścieżki rowerowej. Przez gminę Gorzyce przebiega bardzo malownicza i atrakcyjna trasa rowerowa nr 316Y, o długości 52 km, na trasie: Olza–Odra–Rogowiec–Bluszczów–Buków–Lubomia–Światłowice–Szybik–Zawada–Syrynka–Czyżowice–Gorzyce–Uchylsko–Gorzyczki–Turza Śląska–Turzyczka–Wodzisław Śląski. Ścieżka rowerowa przebiega z dala od głównych dróg, co oznacza, że rowerzyści z całymi rodzinami mogą bezpiecznie z niej korzystać i podzi-

wiać najpiękniejsze zakątki Gminy Gorzyce. Obiekty, jakie można zwiedzać to m.in. sanktuarium matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej, grodzisko i zespół pałacowo-parkowy w Gorzycach, Szwajcarię Czyżowicką, krzyże pokutne w Olzie i Rogowie. Atrakcją turystyczną gminy jest Park Leśny „U Kaczyny”. Jest to miejsce wyjątkowo urokliwe i posiadające swój charakterystyczny klimat. Malowniczo zalesiony obszar i zachwycająca swoją urodą przyroda pozwala na oderwanie się od codzienności. Park powstał w 2000 r. i z roku na rok coraz prężniej się rozwija. Główną atrakcją parku jest mini-ZOO, w którym znajdują się m.in. dziki, sarny, kuce i strusie. Park Leśny ma w swojej ofercie również przejażdżki bryczkami, naukę jazdy konnej oraz dla najmłodszych – przejażdżki kucami. We wsi Belsznica usytuowany jest ośrodek jazdy konnej „Stajnia na Stawach”. Stajnia oferuje obecnie 9 koni do nauki jazdy i wyjazdów w teren. W ośrodku prowadzone są również zajęcia z hipoterapii. Istotną kwestią dla mieszkańców gminy jest turystyka pielgrzymkowa do Sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej. Co roku przybywa tam tysiące pielgrzymów z Polski i z zagranicy. Jedną z najciekawszych atrakcji turystycznych gminy jest Ośrodek Wypoczynkowy „Olza”. Znajduje się na półwyspie, z trzech stron otoczony jest wodą. Ośrodek przyciąga turystów strzeżonym kąpieliskiem, piaszczystą plażą i bardzo urokliwym położeniem wśród zieleni. Sama miejscowość znajduje się u stóp Bramy Morawskiej, w Dolinie Odry. Obiekt oferuje przez cały rok liczne atrakcje (dyskoteki, festyny, zawody, ogniska, grillowanie). Kemping Europa znajdujący się w Olzie również odgrywa rolę bazy noclegowej na terenie gminy Gorzyce. Położony jest na obszarze dawnego rozlewiska rzeki Olzy w pobliżu obszaru chronionego krajobrazu „Meandry rzeki Odry”. Program NATURA 2000 objął ten teren ze względu na atrakcyjne walory przyrodnicze. Na terenie obiektu znajduje się boisko do gry, miejsca na ognisko, grill, prywatna plaża/pomost, wypożyczalnia sprzętu wodnego i rekreacyjnego. Do dyspozycji gości jest również bar, wypożyczalnia rowerów i bilard, a dla najmłodszych plac zabaw i zagroda z kucami szetlandzkimi. Obecność rzek Olzy i Odry odkrywa wiele możliwości przed miłośnikami sportów wodnych. Jednym z nich jest niewątpliwie spływ kajakowy. Jest to ciekawy sposób spędzenia wolnego czasu. Spływ zaczyna się po czeskiej stronie, w pobliskich Vernovicach, przebiega wzdłuż rzeki Olzy i kończy się na Odrze tuż za mostem drogowym na trasie do Chałupek.

Zasoby turystyczno-rekreacyjne gminy Gorzyce sprawiają, że jest wyjątkowa. Sielski klimat małych wiosek idealnie wpasowuje się w bogaty przyrodniczo krajobraz. Dla wielu mieszkańców i odwiedzających z pewnością ogromną zaletą gminy jest bogactwo przyrodnicze. Łagodny klimat Bramy Morawskiej i położenie geograficzne daje nieskończone możliwości rozwijania swoich pasji, zainteresowań i wypoczynku. Teren został objęty programem NATURA 2000. Mieszkańcy oraz władze gminy dostrzegają możliwości wykorzystania tego potencjału do rozwoju turystyki w przyszłości, a rolnictwo staje się tu mniej atrakcyjne i dochodowe. Zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym gminy nie pozostawiają wątpliwości co do przyszłego kierunku jej rozwoju. Jednym z głównych celów gminy jest zwiększanie świadomości lokalnej

ludności na temat turystyki oraz budowanie wizerunku miejscowości atrakcyjnej turystycznie. Wśród planowanych w przyszłości projektów, wzmacniających potencjał turystyczny gminy do najciekawszych należą:

- Most „Awinion na widłach Odry i Olzy – Rezerwat Biosfery” – budowa oszklonej platformy widokowej.
- Budowa systemu kanałów i śluz, które łączyć będą zalane wyrobiska antropogeniczne w Olzie, Bluszczowie i Odrze, w projekcie planowane jest wznowienie rejsów turystycznych, opracowanie wodnej ścieżki dydaktycznej, a także wybudowanie bazy pływającej – wypożyczalni.
- Wznowienie produkcji wina, które niegdyś na terenie południowej Polski miało dosyć duże znaczenie. Sprzyja temu dogodny klimat i położenie geograficzne. Historyczne nazwy sugerujące istnienie winnic pozwalają na odtworzenie tradycji winiarskich, a także utworzenie ścieżki turystycznej pozwalającej zobrazować tradycje winnic w Północnych Morawach.
- Budowa lokalnego skansenu kolejowego w Turzy, na torowisku prowadzącym do kopalni Fryderyk, przekształcenie nastawni w minihotel kolejowy oraz uruchomienie autobusowego transportu szynowego między Belsznicą a Raciborzem, Wodzisławiem i Ostrawą. Projekt ma nosić nazwę „Zachowanie lokalnego transportu kolejowego”, dlatego też władze starają się utworzyć ścieżkę rowerową „szlakiem starych kolei”, a na starych odcinkach kolejowych umożliwić przejazdki ręczną drezyną.
- Odbudowa zaplecza Kopalni Fryderyk i utworzenie na jego terenie skansenu poidustrialnego, gdzie znajdować się będą stare maszyny górnicze. Dodatkowo, planowane jest zbudowanie ścianki wspinaczkowej na obszarze Kolonii Fryderyk [Strategia Rozwoju Gminy Gorzyce 2015].

W związku ze staraniami odbudowania tradycji winiarskich, gmina dążyć będzie do stworzenia wewnętrznego laboratorium winiarskiego oraz serowarskiego, które będzie połączone z procesem certyfikacji wyrobów. Rozwój agroturystyki w gminie zaplanowano w formie wydzielenia odpowiednich stref, rozszerzenie oferty, a także koordynacji ścieżek rowerowych i jeździeckich z rozmieszczeniem gospodarstw agroturystycznych. Dodatkowo, poprawiona zostanie estetyka obejść, podwyższony standard w zakresie bazy noclegowej i sanitarnej. Gorzyce rozwijać się będą nadal nie tylko pod względem turystyki i rekreacji, ale również ekologii, kultury, sportu, przestrzeni oraz działań promocyjnych. Istotne znaczenie dla rozwoju gminy ma wsparcie z funduszy europejskich. W ciągu ostatniej dekady gmina wykorzystyła środki unijne z wielu funduszy i programów, tj.: *Program Operacyjny Pomoc Techniczna 2007–2013* – Projekt „Diagnoza potencjału rozwojowego obszaru funkcjonalnego zlokalizowanego wzdłuż autostrady A1 na terenie subregionu zachodniego województwa śląskiego”, *Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego* – realna odpowiedź na realne potrzeby (Projekty: „Przebudowa drogi gminnej ulicy 27 Marca w Turzy Śląskiej wraz z odwodnieniem”, „Gimnazjum – Rozbudowa budynku gimna-

zjum w Czyżowicach ul. Wodzisławska 111”, „Ochrona Wód Dorzecza Górnej Odry – budowa kanalizacji sanitarnej w Gminie Gorzyce: Rogów – etap I zadanie 1 i 2; Belsznica – etap I zadanie 3; Olza – etap II zadanie 1” czy też „NAUTICA – Ośrodek Turystyki Kwalifikowanej w Gorzycach – Budowa krytej pływalni”).

3.2. Zmiany funkcjonalno-przestrzenne w gminie Gorzyce – w ocenie mieszkańców

Zmiany funkcjonalno-przestrzenne, jakie zachodzą w gminie Gorzyce od ponad 10 lat ocenili mieszkańcy w trakcie badań bezpośrednich⁵ w maju 2014 r. Badania służyły wypracowaniu strategii rozwoju gminy. Wśród respondentów (300 osób) znaleźli się mieszkańcy oraz przedstawiciele lokalnych władz. Celem badania była ocena dotychczasowych działań inwestycyjnych (ze szczególnym uwzględnieniem inwestycji turystycznych) w gminie oraz rozpoznanie preferowanych kierunków jej rozwoju.

Według mieszkańców gmina Gorzyce jest miejscem atrakcyjnym turystycznie na skalę regionalną. Według badanych najbardziej cenny i charakterystyczny dla gminy jest unikatowy krajobraz (34%), wielu podkreślało doskonałe warunki do uprawiania sportów wodnych (14%) oraz dostępność do obiektów sportowych (12%). Dla 19% badanych ważnym elementem oferty rekreacyjnej gminy są ciekawe ścieżki rowerowe, ciągnące się niemal przez cały jej obszar. Większość inwestycji sportowych (pływalnia, boiska sportowe, ścieżki rowerowe, obiekty rekreacyjne) badani oceniają bardzo dobrze lub dobrze (89%). W przyszłości chcieliby powstania mostu „Awinion na widłach Odry i Olzy”, budowy systemu kanałów i śluz, które połączą zalane wyrobiska antropogeniczne na Olzie i Odrze oraz odtworzenia produkcji wina jako atrakcji turystycznej. Mają też nadzieję na powstanie skansenu kolejowego oraz poindustrialnego (76%). Mieszkańcy wyrażają powszechną opinię, że chcieliby udoskonalać ofertę turystyczną gminy, gdyż daje ona możliwość rozwoju ekonomicznego oraz społecznego. Uważają też, że rolnictwo staje się nieopłacalne i niechętnie podejmowane przez ludzi młodych (58%). Atrakcyjność turystyczna gminy stwarza według badanych dużo więcej możliwości rozwojowych i ekonomicznych (52%). Respondenci, którzy doceniali walory gminy pod względem atrakcyjności turystycznej, dostrzegli niedociągnięcia w zakresie działań promocyjnych. Prawie połowa badanych (48%) oceniła promocję gminy źle lub bardzo źle, wskazując na brak jednolitej strategii marketingowej, promocyjnej i wizerunkowej Gorzyc. Zarzuty dotyczyły również niewykorzystania szansy

⁵ W badaniach wzięło udział 300 mieszkańców gminy Gorzyce, 150 kobiet, 150 mężczyzn, w różnych grupach wiekowych, z 10 wsi powiatu. Respondenci biorący udział w badaniu to głównie osoby w wieku 18–35 lat (42%), 36–45 (24%), 46–55 (24%) i 55 i więcej (10%). W grupie badanych znalazły się osoby pracujące (68%), głównie w usługach (56%) oraz rolnicy (32%). Zaangażowani zawodowo w sektorze usługowym badani deklarowali zatrudnienie w handlu, turystyce oraz gastronomii. Badania miały na celu ocenę dotychczasowych działań inwestycyjnych w gminie oraz rozpoznanie preferowanych kierunków rozwoju.

promocyjnej po stronie czeskiej, dla turystów z zagranicy. Badani wypowiedali się najczęściej o działaniach promujących gminę jako jednorazowych, przypadkowych, nieskoordynowanych i niespójnych.

Aby gmina mogła rozwijać się turystycznie, powinna dysponować odpowiednią bazą hotelową, noclegową i gastronomiczną. Baza noclegowa oceniana jest na poziomie średnim (43%) lub słabym (41%), co należy w przyszłości wziąć pod uwagę – aby wzmacniać potencjał gminy. Badani sugerują, aby lokalne władze zaangażowały się bardziej w poszukiwania inwestora hotelu lub pensjonatu. Według respondentów gastronomia, podobnie jak baza noclegowa utrzymuje się na średnim poziomie (32%). W gminie występuje kilkanaście małych obiektów gastronomicznych, takich jak pizzerie, puby czy restauracje z lokalnym menu, jednak brakuje profesjonalnej, całorocznej obsługi w tym zakresie. Turyści wybierając miejsce wypoczynku sugerują się zwykle kryterium ceny oraz jakości obsługi. Należy więc dopasować ofertę turystyczną do potrzeb klienta-turysty zarówno pod względem jakości, jak i ceny usługi. Według większości ankietowanych oferta turystyczna Gorzyce zasługują na ocenę dostateczną (31%).

Popularna na całym świecie turystyka aktywna zdobywa coraz większą liczbę miłośników wśród mieszkańców gminy Gorzyce oraz okolicznych miast i wsi. Dogodne położenie gminy daje możliwość spędzania wolnego czasu aktywnie dla całych rodzin, na różne sposoby. Ankietowani najczęściej deklarowali turystykę rowerową (40%), wędrowki piesze (36%) oraz sporty wodne (14%). Wśród innych aktywności znalazły się: MotoCross, jazda konna oraz paralotniarstwo. Gmina Gorzyce słynie z dużej ilości terenów zielonych, spokojnej okolicy i malowniczych widoków. Ważnym czynnikiem wpływającym na wybór miejsca wypoczynku jest dostęp do informacji. W tej kwestii gmina ma wiele do zrobienia, gdyż oceny są negatywne (77% ocenia źle i bardzo źle). Poprawa działań promocyjnych, w tym informacyjnych to jedna z kluczowych spraw do wykonania w przyszłości. Pozytywne oceny mieszkańców pozwalają jednak stwierdzić, że Gorzyce to gmina, którą warto polecić turystom dla rekreacji i wypoczynku (51%). Uważają też, że poprawy wymaga w przyszłości baza gastronomiczna i noclegowa, oferta klubów młodzieżowych, organizacja wycieczek i obozów letnich, informacja na stronie internetowej gminy oraz inne działania promocyjne. Badani chcą budowy toru motocrossowego, jako uzupełnienia oferty sportowej. Zatem w ogólnej ocenie mieszkańców gmina Gorzyce wypada pozytywnie. Jej mocną stroną jest potencjał turystyczny oraz rosnące zaangażowanie mieszkańców w projekty inwestycyjne, co dobrze rokuje na przyszłość.

Wnioski

Obszary wiejskie w woj. śląskim zmieniają się strukturalnie, funkcjonalnie i krajobrazowo. Wśród różnych pomysłów na wykorzystanie ich potencjału znalazły się inicjatywy turystyczne i rekreacyjne. Wiele z nich zostało już zrealizowanych ze

wsparciem funduszy europejskich, kolejne są w trakcie realizacji, a inne w planach na przyszłość. Województwo dysponuje wieloma zasobami środowiskowymi niemal w każdym z subregionów, dlatego też funkcje turystyczno-rekreacyjne mogą być lokowane w wielu miejscach i w różnym zakresie. Subregion południowy zmienia się najszybciej i w największym stopniu, a inwestycje w bazę turystyczną, zwłaszcza wyciągi narciarskie oraz obiekty hotelowo-wypoczynkowe przekształciły górski krajobraz tego regionu w sprawnie funkcjonujący kurort. Pozostałe subregiony poszukują indywidualnej oferty turystycznej, często związanej z historią miejsca, zasobami środowiska czy też kultury lokalnej. Przykładem takiego działania może być gmina Gorzyce, która przechodzi transformację gospodarczą i funkcjonalną. Wcześniej dominujące rolnictwo, dziś zastępuje wielofunkcyjność, z przewagą turystyki, rekreacji i oferty spędzania czasu wolnego. Turystyka jest jedną z kluczowych funkcji rozwoju gminy Gorzyce. Pozwala na uaktywnienie społeczności lokalnej, budowanie tożsamości miejsca, wzmacnianie siły gospodarczej gminy. Gorzyce posiadają zarówno obiekty zabytkowe, bogate dziedzictwo kulturowe, zasoby środowiska przyrodniczego, unikatowy krajobraz oraz bazę rekreacyjną, co zapewnia im możliwość skomponowania indywidualnej oferty dla każdego wymagającego turysty. Mimo wielu udanych projektów i inicjatyw w gminie, pozytywnie ocenianych przez mieszkańców, jest jeszcze wiele do zrobienia, zwłaszcza w zakresie promocji gminy, bazy noclegowej oraz gastronomicznej. Przeprowadzone badania wskazują, że odchodzenie od tradycyjnego rolnictwa stało się nieodwracalnym trendem, głównie ze względu na niechęć młodych ludzi do uprawy roli oraz niską opłacalność produkcji. Jednym z wariantów oferty rolno-turystycznej jest powrót do tradycji winiarskich w gminie, co może być w przyszłości atrakcją tego miejsca. Zmiany funkcjonalno-przestrzenne Gorzyc są już dalece zaawansowane, a przestrzeń obszarów rolnych przeznaczana jest systematycznie pod działalność rekreacyjną, sportową, handlową oraz mieszkaniową. Wzmacnianie oferty rekreacyjnej i turystycznej jest dla gminy nie tylko szansą rozwoju, ale też możliwością poprawy warunków pracy i płac.

Władze lokalne do głównych celów gminy zaliczają pozyskiwanie zewnętrznych źródeł finansowania, takich jak fundusze europejskie, środki budżetowe oraz inwestycje zagraniczne. Deklarują tym samym większe zaangażowanie w rozwój turystyki. Do ich zadań powinno należeć rozwijanie programów kultury i ekologii, które mogą wspierać rozwój atrakcyjności turystycznej. Ważnym elementem promocji będzie wykreowanie odpowiedniego logo i hasła reklamowego, które jednoznacznie kojarzyć się będą z gminą Gorzyce.

Literatura

- Głazek D., 2005, *Gdzie mieszkał ongiś robotnik. Historyczne osiedla robotnicze*. Katowice.
- Heffner K., 2011, *Wielofunkcyjność obszarów wiejskich w Polsce rzeczywistość czy mit? Ewolucja zagospodarowania przestrzeni wiejskiej*, [w:] *Obszary wiejskie. Wielofunkcyjność, migracje, nowe wizje rozwoju*, W. Kamińska, K. Heffner (red.). Studia KPZK PAN, t. CXXXIII, Warszawa.
- Heffner K., 2011a, *Problemy zagospodarowania przestrzeni wiejskiej*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje polityki*, I. Nurzyńska, M. Drygas (red.). Wyd. IRWIR PAN, Warszawa.
- Jakubczyk D., 2011, *Spotkania przy granicy. Polsko czeski przewodnik po gminie Gorzyce i mieście Boguminie*. Wyd. Gmina Gorzyce.
- Nadolski P., 2005, *Osiedla robotnicze ziemi rybnickiej i wodzisławskiej. Historyczne osiedla robotnicze*. Katowice.
- Poznajmy się: Gmina Gorzyce – Lutynia Dolna*, Wyd. Urząd Gminy Gorzyce, 2000, folder. stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/.../lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf (22.03.2014).
- Strategia rozwoju Gminy Gorzyce do roku 2015* (Uchwała nr X/11 1/03 rady gminy Gorzyce z 22.12.2003).
- Szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w ujęciu regionalnym*”, Raport podsumowujący, Agrotec Polska Sp. z o.o. & IGiPZ PAN, Warszawa, 2012.
- Zielona i przyjazna gmina Gorzyce*, Wyd. Gmina Gorzyce, 2009, folder.